

Милош Прица,*
Асистент Правног факултета,
Универзитет у Нишу

НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 502/504"20"

Рад примљен: 01.09.2014.

Рад прихваћен: 01.12.2014.

О ЦИЉЕВИМА И ЗБИЉСКОЈ УТЕМЕЉЕНОСТИ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА НА ПОЧЕТКУ 21. ВЕКА**

*„Закони и вршење правосуђа међу нама су само
вештина да се моћник и богаташ закљони
од праведних репресалија сиромаша.“*

Жан Жак Русо

Апстракт: Чланак представља продужетак нашег рада „О појму и правном карактеру одрживог развоја: Да ли постоји еколошко право“, који је објављен у Зборнику радова Правног факултета у Нишу, бр. 67/2014, стр. 291–318. Наша разматрања овде се усредоточују на питање телеолошке уобличености и збиљске утемељености одрживог развоја на почетку 21. века. У правној књижевности циљ одрживог развоја углавном је истакнут као брана прекомерном трошењу природних ресурса, у циљу међугенерациске солидарности. Такво поимање телеологије одрживог развоја противречи истини, јер би се у противном дало закључити да је мана постојећих глобалних економских процеса само то да могу угрозити потребе будућих поколења. Заправо, то што се упркос размерама економских, социјалних и еколошких проблема данашњице телеолошко разматрање одрживог развоја углавном своди на циљ међугенерациске солидарности, очевидно представља одвлачење пажње на погрешну страну. Наше поимање одрживог развоја очитује се у прожимању његове економске, еколошке и социјалне димензије, при чему настојимо да утврдимо етички минимум из којег би извирало и коме би се потчињавало целокупно људско делање. Речју, у сагледавању етичке димензије одрживог развоја ваља поћи од најугроженијих вредности у

*pricamilos@prafak.ni.ac.rs

** Рад је резултат истраживања на пројекту: „Усклађивање права Србије са правом Европске уније“, који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу у периоду 2013–2018 године.

животу садашњих генерација (искорењивања глади и беде, социјалне сигурности, социјалне правде, милосрђа), да би се уопште могло поставити питање међугенерациске солидарности. Имајући то у виду, у чланку је размотрена збиљска утемељеност еколошке, економске и социјалне димензије идеје одрживог развоја у систему неолибералног глобализацијског капитализма (империјализма), са посебним освртом на технику владања тајних властодржаца.

Кључне речи: одрживи развој, човечанство, еколошко право, еколошка политика, правна начела, идеологија, грана правног система, елита крупног финансијског капитала, умеће владања, солидарна правда.

1. Увод: постављање проблема

У чланку „О појму и правном карактеру одрживог развоја: Да ли постоји еколошко право“, изложили смо појам, опсег, легитимитет и правни карактер идеје одрживог развоја. Разматрања о телеологији и збиљској утемељености одрживог развоја захтевају да овде у главним потезима поновимо наша запажања о појму, домашају и правном карактеру идеје одрживог развоја.

Широку познатост одрживи развој стекао је под окриљем политике заштите животне средине, у следству настојања да се обузда махнито разарање природних ресурса настало као последица тежње за остваривањем економског богатства. У овој расправи одрживи развој сагледавамо садржински и циљно, руководећи се, при томе, основним поимањем одрживог развоја под којим подразумевамо благостање (прогрес) човечанства, засновано на дугорочно здравој животној средини и усмерено подједнако ка потребама садашњих и будућих генерација. Поврх тога, садржајна и терминолошка вишезначност идеје одрживог развоја распростиру се од оквира једне засебно посматране друштвене делатности до највише замисливе укупности која се човечанством назива, следствено чему кад год се истакне претензија ка дугорочно организованом и сврховитом људском делању, одрживи развој се појављује као стандард пожељне сразмере између телеологије, ресурса и технике. Имајући то у виду, идеја одрживог развоја по свом опсегу итекако надилази границе еколошке политике и еколошког права, из чега произходе извесна ужа и шира значења у односу на предочено основно поимање одрживог развоја (Прица, 2014: 292–293).

За цели мисаони ток наше расправе кључна је мисао о прожимању економске, еколошке и социјалне димензије одрживог развоја, при чему основно значење одрживог развоја може водити чак до појма глобалне

међународне политике у свом тоталитету. Сагласно са тим, веома је важно установити да се социјални супстрат одрживог развоја не читује само у обуздавању неконтролисаног трошења природних ресурса – у циљу заштите интереса будућих поколења. Заправо, у сагледавању идеје одрживог развоја – његове етичке оправданости – треба поћи од најугроженијих вредности у животу садашњих генерација (искорењивања глади и беде, социјалне сигурности, социјалне правде, милосрђа), да би се уопште могло поставити питање међугенерациске солидарности. То уистину значи да је легитимитет одрживог развоја детерминисан вредносном утемељеношћу људског делања, а превасходно етичком заснованошћу технике владања, како у равни државне власти, тако и спрам глобалног међународног политичког поретка. Следствено томе, у трагању за узроцима постојеће свеколике кризе ваља поћи од етике, то јест од чињенице да тренутни плуралистичко-секуларизовани процес глобализације исказује крајњу нетрпељивост према Богу и хришћанском моралу. Имајући то у виду, полазиште и исходиште наших разматрања јесте мисао о моралном и духовном суноврату човечанства, као одређујућем разлогу за буктање глобалне кризе данашњице (Прица, 2014: 293–297).

Околност да идеја одрживог развоја у међународном праву егзистира више од четрдесет година, са пратећим незанемарљивим обимом еколошке правно-књижевне грађе, већ наоко би водила очекивању да ће човечанство у трећи миленијум ући са развијеном еколошком свешћу и етаблираним правним гарантијама здраве животне средине. Ако је тако, како онда објаснити да су на почетку 21. века еколошки проблеми у тој мери нарасли да су човечанству обзнањене драматично неповољне процене о даљем опстанку и развоју? До овог сложеног и суштинског питања правна наука готово да не досеже, напослетку и због заробљености правне мисли простим нормно-функционалним датостима разматраних појмова, што је доказ дубоке кризе у којој се налази правна наука. Белодано је да идеја одрживог развоја на међународном плану није задобила ранг и домаћај правног начела, нити је успостављен систем еколошког права у нормативном смислу, а чињеница да начело одрживог развоја у унутардржавном праву није укоренењено у јудикатури нити у правној свести, навела нас је да утврдимо његово својство чисто декларативног – више идеолошког, него правног – начела (Прица, 2014: 296–309). Насупрот постојећем чисто прокламативном својству, збиљски правни карактер одрживог развоја условљен је степеном властите укоренењености у јудикатури, што значи да само као постојани елемент и надахнуће јуриспруденције – у оквиру правних схватања која заузимају судови и други државни органи када решавају појединачне правне ствари – одрживи развој може стећи јако

„зрачеће“ дејство на обликовање правне свести и на токове мисли и схватања посленика правне науке и правних практичара. Уз то, одрживи развој са својством правног начела јесте једини легитиман вид испољавања „погледа на свет“ у области права, имајући у виду да – у следу властитог циљног правно-логичког карактера – правна начела дефинишу правну телеологију у систему права. У противном, прокламативни карактер одређених идеја, без њихове јасне и заокружене нормативне садржине у систему права, поуздан је доказ утицаја идеологије на право, што је неспојиво са правном телеологијом правне државе (Прица, 2014: 309–314).

Наша разматрања овде се усредоточују на питање телеолошке уобличености и збиљске утемељености одрживог развоја на почетку 21. века. Како је одрживи развој састављен од еколошке, економске и социјалне компоненте, телеолошка димензија одрживог развоја нужно почива на садејству еколошких, економских и социјалних циљева човечанства, следствено чему је недопустиво телеолошку димензију одрживог ставити само под окриље заштите животне средине. Уз то, вредносно усмеравање циљева одрживог развоја прихватљиво је само у мери у којој води свеколиком прогресу човечанства схваћеном у тоталитету па је самим тим прогрес човечанства тачка у којој се укрштају поменуте димензије и циљеви одрживог развоја. Како институционализација идеје одрживог развоја на међународном плану временски потпуно кореспондира са настанком и развојем процеса тзв. глобализације, путоказна интелектуална мисао овде је остварива само под условом ако се одрживи развој и прогрес човечанства сагледају саобразно збиљским економским, социјалним и еколошким обележјима и циљевима процеса глобализације. Само, парадокс је у томе што ће нас разматрање збиљске утемељености одрживог развоја данашњице навести да се запитамо да ли за човечанство у 21. веку постоји „неки бољи развој од самоуништења“ (Марковић, 2013: 11–13.).

2. Циљеви одрживог развоја: еколошка, економска и социјална димензија одрживог развоја

Еколошка, економска и социјална димензија одрживог развоја јесу различити спратови истог појмовног здања. Но, као да се у правној књижевности поменута неодвојивост не увиђа, дочим је одрживи развој махом истакнут као брана прекомерном трошењу природних ресурса, у циљу међугенерациске солидарности. Да је предочено поимање међугенерациске солидарности једнострано и површно упечатљиво доказују случајеви вештачки одржаваних економија (путем неповољних иностраних кредита) не малог броја постојећих држава, из чега произлази реално очекивање да ће обавеза враћања дотичнога дуга падати на

терет долазећих генерација, што противречи захтеву међугенерациске солидарности. Сагласно са тим, свака генерација нема само задатак и одговорност да сачува природно окружење будућим генерацијама, већ истодобно да било којим својим делањем будућа поколења не доводе у ситуацију да не могу да задовоље сопствене потребе.

Особито је важно имати у виду да телеолошка димензија одрживог развоја умногоме надилази принцип међугенерациске солидарности, јер би се, у супротном, дало закључити да је једина мана постојећих међународних економско-социјалних процеса то што могу угрозити потребе будућих поколења, што би, разуме се, било посве неосновано. Сасвим обрнуто, ако се упркос размерама економских, социјалних и еколошких проблема данашњице телеолошко разматрање одрживог развоја углавном своди на циљ међугенерациске солидарности, очевидно се тиме навлачи завеса којом се настоји сакрити права природа актуелних глобалних економских и политичких токова. Заправо, ако је прогрес човечанства водиља одрживог развоја, онда је одрживи развој оправдан само у мери у којој је прожет настојањем остваривања основних добара човекољубља (искорењивање глади и беде, умањење сиромаштва, социјална солидарност, милосрђе и др.). Саобразно томе, да би истакнуто садејство економске, социјалне и еколошке димензије одрживог развоја доиста било збиљско и оправдано, неопходно је утврдити етички минимум, из којег би извирало и коме би се потчињавало целокупно људско делање. Такав минимум ми видимо у идеји општег добра, под чијим се окриљем, по нашем мишљењу, једино могу прокламовати циљеви одрживог развоја. Одавде даље произлази да су структура и делотворност одрживог развоја итекако условљени хијерархијом еколошких, економских и социјалних циљева човечанства, под којом (хијерархијом) би требало подразумевати режим правног превасходства између еколошке, економске и социјалне димензије одрживог развоја, што је услов за институционализацију одрживог развоја са моралним и социјално-праведним ликом. С друге стране, не може бити говора о успостављању збиљског (регулативног) правног карактера начела одрживог развоја без прописивања примата његове еколошке и социјалне компоненте у односу на његову економску компоненту. У односу на заштиту животне средине, минимум истакнутог примата подразумевао би забрану сваке људске делатности којом се необновљиво троше природни ресурси, јер без тога начело одрживог развоја, како на међународном плану, тако и у унутардржавном праву, правно не може премашити ниво прокламације без јасног правног значења.¹ Да је примат еколошке

1 Праву слику о томе даје нам правни поредак Европске уније, у коме напоредо егзистирају циљ успостављања и унапређења унутрашњег тржишта, што подразумева потребу што лакшег и бржег пуштања у промет производа, и начело предострожности,

димензије одрживог развоја данас збиља неопходан, белодано произлази из чињенице постојања и развоја људских делатности за које није тешко закључити да грубо и трајно нарушавају животну средину² (Прица, 2014: 307–309). Имајући све ово у виду, разумевање циљева одрживог развоја није могуће без утврђивања основног узрока у условима тзв. ауторитарне глобализације израженог несагласја између важећих економских датости, с једне, и захтева за остваривањем економске и социјалне правде те здраве животне средине, с друге стране.

Кључ одговара на постављено питање ми видимо у чињеници да у основи економске интернационализације, то јест у његовом тоталитарном облику — тзв. ауторитарној глобализацији³, лежи накана елите крупног финансијског капитала да обезбеди несметано и неправедно присвајање туђег рада и ресурса, како би учврстила властити монополски положај у глобализованој структури финансијске, медијске, војне и геополитичке моћи (Деспотовић, Ђурић, 2014: 1). С обзиром на то, да би се видело у којој мери се може данас говорити о економском расту, односно о одрживом економском развоју, ваља приступити анализирању економских трендова унутар постојећих држава и на међународном (универзалном и регионалном) плану.

Но, на путу утврђивања реалних економских процеса данашњице важно је имати у виду дијаметрално супротстављена гледишта о поузданости званичних економских статистичких показатеља, следствено чему се неретко истиче да економска статистика говори једно, а да је збиљско стање економије друго. Томе свакако доприноси чињеница да државе и међународне организације не користе исту методологију праћења

према којем је произвођач дужан да испита могуће штетне ефекте производа на животну средину пре његовог пуштања у промет. Премда предочени циљеви формално-правно не стоје у односу надређености и подређености, однос снага *de facto* увек претегне на страну економског разлога.

2 Примерице, то је случај са привредном употребом нуклеарне енергије; разуме се, због радиоактивног отпада. О сличним таквим делатностима види (Дудаш, 2013: 382).

3 „Жеља владајуће светске финансијске и политичке елите је заробити људску свест и срце у вечитом ишчекивању скорог доласка разних „идеалних“ друштава и социјално „праведних“ (=утопијских) концепција, а свет се константно налази у вртлогу сталних супротности, у ратовима материјалистичких и макијавелистичких философија, у којима човечанство треба држати свезано до краја времена. Нагон за стварањем таквих, духовно обогалених друштава је стар колико и човечанство. То је жеља за новцем (уједно и главним средством за остваривање циља) и апсолутном и неприкосновеном моћи и контролом (као крајњим циљем). Уз злоупотребу информатичких и других техничких достигнућа, све ово карактерише савремену глобализацију – глобализацију безумља“ (Тврдишић, 2010: 12).

и изражавања економских резултата, из чега происходи мноштво најопштијих макроекономских показатеља (агрегата); примерице: БДП (брutto домаћи производ), БНД (брutto национални доходак), БНП (брutto национални производ), ДБП (друштвени брutto производ), ДП (друштвени производ), НД (национални доходак), платни биланс, спољнотрговински биланс, индекс људског развоја и др.

Доиста је уверљиво запажање да економски раст заснован на економској статистици често није доказ пораста општег благостања, о чему упечатљиво сведочи искуство са БДП (брutto домаћим производом) у источноевропским државама чланицама Европске уније (Мировић, 2008: 125; 133; 168; 191; 332).⁴ Исто тако, много чињеница иде у прилог ставу да економски статистички показатељи представљају важно средство технологије власти; примера ради: 1) када реална вредност домаћег новца опада упркос стабилном курсу и контролисаној тзв. базној инфлацији која не прелази пројектовану стопу; 2) ако услед строгих административних услова званични подаци о незапослености не обухватају сва незапослена лица; 3) уколико се приликом утврђивања просечне зараде у једној земљи у обзир узимају само исплаћене зараде, а не, што би било логично, однос између укупних средстава за зараду и укупног броја запослених у једној држави, итд. (Мировић, 2008: 191–212). Ако пођемо од тога да лаички ум по правилу не досеже до тајни економске политике, онда званични економски показатељи несумњиво представљају важно средство за очување социјалног мира. Уосталом, зар најбољи доказ постојања технологије власти у савременој држави није то што владину економску политику пред јавним мњењем заступају наизглед независне снаге цивилног друштва – медији, невладине организације и „јавни аналитичари“. Притом, у поретку савремене правне државе технологија власти не тежи толико томе да одржи на власти политичке странке одређене идеолошке провенијенције, већ пре свега да обезбеди контролу над спровођењем државне политике. Зато не чуди то што савремене демократске политичке системе одликује правило да се политичке странке без ограничења смењују и удружују на власти, али да владина политика – првенствено економска – остаје непромењена.⁵ С тим у вези је Крастев у праву, када каже: „Наша права више

4 „Жељно очекивана демократија и слободно тржиште, код народа бившег комунистичког блока, умјесто слободе и благостања, донијели су овим народима разочарење. Ефекти неолиберализма, са свеобухватном и брзом приватизацијом и дерегулацијом у државама без владавине права, створили су систем свеопште, и од њих легитимисане пљачке државне имовине“ (Марковић, 2013: 17).

5 Овде је знаковита Токвилова мисао: „Моћ јавног мњења гони појединце да више настоје да се прилагођавају условима и околностима свога живота него да их мењају. Целокупан живот појединца претвара се у тежњу да се испуњавање личних интереса

нису заштићена нашом колективном моћи као гласача, већ су подређена логици финансијског тржишта и постојећим уставним уређењима. Гласачи могу да промене владе, али је готово немогуће да промене економску политику. Елите су се ослободиле идеолошких и националних лојалности и постале глобални играчи, остављајући друштво у разломљеној љуштури националне државе“ (Красев, 2013: 11).

Имајући све ово у виду, у разматрању одрживог економског развоја данашњице ваља поћи од чињеница и логике, док се апстракцијама може признати веродостојност само у мери у којој су реално засноване. С те тачке гледишта, под одрживим економским развојем подразумева се унапређење материјалног благостања (јавних финансија и животног стандарда становништва) засновано на реалним економским ресурсима (реалној продукцији) који гарантују дугорочну економску одрживост. Појмовна супротност од одрживог економског развоја јесу дугорочно неодрживе економије, под којим се подразумевају економски системи који се – услед заснованости на необновљивим изворима финансирања и без ослонаца у реалној продукцији и ресурсима – вештачки одржавају.

Само, утицај идеологије на категорију економског раста је у тој мери изражен да засењује али, у значајној мери, и обузима економску науку, из чега, уопште узев, происходи „конфузна“ макроекономска мисао – растргнута између научних и идеолошких формула – о одређујућим глобалним економским процесима. Знаковито је у том погледу поменути „идеолошку формулу о приватизацији као предуслову економског раста“ – конструисану у оквиру тзв. Вашингтонског консензуса – која је као водила економских промена у источноевропским државама, у периоду после распада Совјетског Савеза, јасно показала да циљеви приватизације могу бити скроз-наскроз супротстављени циљу економског благостања земаља које су у питању (Обрадовић, 2012: 66–84).⁶ Ово је само један

и ситних задовољстава усклади са друштвеним и моралним захтевима већине. Овакав начин живота води губљењу личности и страховитом утицају јавног мњења и општеприхваћених вредности“ (Марковић, 2013: 162).

6 Индикативан показатељ пропаганде била је тврдња да ће приватизација довести до изједначавања просечних прихода источноевропских држава са Европском унијом. Обрадовић, с тим у вези, вели: „Према једној процени почетком 90-их година, источноевропским земљама било је потребно 420 милијарди долара годишње да би се изједначили просечни приходи са ЕУ у периоду од десет година. Међутим, у периоду 1991–1995. та сума била је мања од 80 милијарди долара (Обрадовић, 2012: 71). Услед „горких“ последица приватизације у источноевропским државама, данас се чују гласови о збиљским циљевима приватизације у питању. Тако, Раманадхам циљ приватизације у Источној Европи види као „прерастање политичке олигархије ранијег социјализма у финансијску олигархију обновљеног капитализма“, док Обрадовић

доказ да богаћење и сиромашење народа и држава нису условљени само објективним унутардржавним детерминантама економског раста, већ су итекако везани природом и снагом интереса крупног финансијског капитала, у тој мери да (не)развијеност унутардржавних економија може да буде резултат (циљ) пажљиво осмишљеног деловања геополитичких центара моћи.⁷

Било како било, ако се заузме становиште о потреби утврђивања реалног карактера економских кретања данашњице, чини се да су економски раст и одрживи економски развој одлика држава са високо продуктивном (економски реално заснованом) индустријом и држава које располажу богатим ресурсима – у првом реду изворима енергије. С друге стране, данас су знатно заступљеније разорене унутардржавне (националне) економије које се налазе на вештачком одржавању. Та околност да је данас број сиромашних држава значајно надмашио број економски развијених земаља, по себи би била довољна да се постави питање одистинске утемељености идеје о прогресу човечанства, што је претходно питање за анализу проблема одрживог развоја. Јер, у том случају, проблем човечанства није у томе што је развој неодржив, него то што развој не постоји.

тврди да „инсистирање међународних институција ка спровођењу политике масовне приватизације има за циљ прераспделу политичке и економско-финансијске моћи и на међународном и на националном плану, као и остваривање капиталистичке акумулације“ (Обрадовић, 2012: 71).

7 Деспотовић, Ђурић наводе да је индустријализација неопходан услов за постојање успешног економског развоја, а да је, при томе, одлука о томе које ће се земље и региони специјализовати за развој или сиромаштво, у највећем броју случајева одлука геополитичких центара моћи. „Другим речима: индустријализација јача одрживост једне земље. Чињеница да до глади долази само у државама које су скоро искључиво специјализоване за пољопривреду, истиче значај индустрије, поделе рада и синергијских ефеката у стварању благостања“ (Деспотовић, Ђурић, 2014: 12). Спрам овде истакнуте улоге геополитичких центара моћи у погледу планског стварања и одржавања зона богатства и сиромаштва, пажње је заслужна мисао о томе да се у зонама примарног геополитичког интереса богатих стварају тзв. „пивот државе“ којима се омогућава контролисано богаћење и развој, имајући у виду да је њихова улога од стожерног значаја за интересе геополитичких центара моћи (нпр. Турска, Јапан, Јужна Кореја, Сингапур, Тајван, Индонезија, Тајланд и др.). Геополитичка улога „пивот држава“ заправо је у томе да чувају интересе геополитичких центара моћи у одређеним зонама света (Деспотовић, Ђурић, 2014: 9–10; Милановић, 2012: 173). Напоследку, да интереси геополитичких центара моћи итекако могу одредити економску судбину једне земље, белодано показује пример Немачке у периоду након 1945. године, која је прешла пут од „Моргентауовог“ до „Маршаловог плана“ (види о томе: Буквић, 2012: 19–24).

3. Збиљска утемељеност одрживог развоја: одрживи развој и прогрес човечанства

Разматрање постављеног питања о постојању прогреса човечанства ваља повиновати чињеницама с краја 20. и на почетку 21. века – у јеку тзв. ауторитарне глобализације – које речито изражавају суштину постојеће људске цивилизације: 1) Према подацима Светске организације за прехрану и пољопривреду, од 7.23 милијарди људи, колико тренутно живи на земљи, око 0.9 милијарди људи је гладно, а око 4 милиона људи сваке године умре од глади. Притом, 90 % нација које гладују извозе храну развијеним земљама; 2) Сједињене Америчке Државе рат у Ираку кошта 87 милијарди долара, док Уједињене нације процењују да би за мање од половине те суме могли омогућити чисту воду, одговарајућу исхрану, санитарне услуге и основно школство свим људима на свету. Дневни износ потребан да би се нахранили гладни износи 18 милиона америчких долара; 3) Однос прихода једне петине најбогатијих држава наспрам прихода једне петине најсиромашнијих је скочио са 30:1 у 1960. на 74:1 у 1995, са трендом даљег продубљивања до дана-данашњег; 4) Сједињене Америчке Државе су у периоду после пада Берлинског зида извршиле преко двадесет једностраних-директних војних интервенција без основа у међународном праву; 5) На снази је неконтролисано ширење нуклеарног оружја; 6) На почетку 21. века транснационалне компаније контролишу директно или индиректно 2/3 светске производње и трговине и 3/4 међународног трансфера технологије; 7) По подацима Уједињених нација из 1998. године, 225 најбогатијих људи света поседује капитал који је једнак укупном капиталу који поседује две и по милијарде људи сиромашнијег дела планете, док три најбогатија човека поседују капитал у вредности збира бруто друштвених производа 50 најсиромашнијих држава света; 8) Глобална међународна економија је поприште ширења фиктивног капитала неслућених размера, без покрића у реалној производњи или штедњи (о чему више нешто ниже); 9) Пораст глобалне планетарне температуре води климатским променама чије ће последице значајно изменити услове живота на Земљи – у виду суша, поплава, подизања нивоа мора и нестанка биљних и животињских врста – већ око 2100 године; 10) Нафтне компаније безобзирно испумпавају отрове у реке које протичу резерватима са тропским шумама, свесно убијајући људе, животиње и растиње, чинећи геноцид над старим културама; 11) На делу је стални развој информационог друштва, али и развој његовог изопаченог облика – информационог контролисаног друштва.

Наша везаност обимом расправе не дозвољава нам да ближе објаснимо, нити да исцрпно изложимо економске, политичке и вредносне поставке процеса тзв. ауторитарне глобализације (види о томе: Печујлић, 2001: 413–436),

али предочене чињенице послужиће нам као основ за изношење основних премиса о природи данашњих глобалних процеса, у правцу формирања коначне оцене о збиљској утемељености идеје о одрживом развоју. Прво, у периоду након слома Совјетског Савеза међународну геополитичку позорницу континуирано запљускује талас интервенционизма Сједињених Америчких Држава, који очито иде за тим да постигне пуну владавину светом. Следствено постављеном циљу, дотични интервенционизам испојио се као перманентно опсадно стање у виду рата или претње војном силом, са перфидном технологијом и префињеном идеологијом.⁸ Друго, мишљења смо да свеколика криза човечанства извире из тога што се под контролом елите крупног финансијског капитала одвија процес међународне политичке и економске интеграције, замишљен као систем у којем ће дотична елита крупног финансијског капитала владати преко локалних олигархија, мултинационалних корпорација и војне моћи Сједињених Држава (Марковић, 2013: 223). Предузимање корака у правцу етаблирања поменутог система водило је преношењу моћи са држава на мултинационалне корпорације, а преко међународних финансијских институција (ММФ, Светска банка и др.) и под контролом елите крупног финансијског капитала дошло је до безобзирне експлоатације неразвијених и сиромашних земаља („акумулација отимањем“), што је народе неразвијених и сиромашних земаља довело у стање дубоке и дугорочне економске (колонијалне) зависности. Поврх тога, уместо сталног економског раста и, у следству тог раста, подизања животног стандарда свих становника који живе на кугли земаљској, на снази је

8 „Тај тоталитаризам одговора ономе што је бивши председник Домиканске Републике Хуан Бош (Juan Bosch) назвао „пентагонизам“. Изнутра, Сједињене Америчке Државе, због својих хоризонталних и вертикалних подела власти, због својих група за притисак, одају готово идеалну слику нетоталитарног, либералног политичког система. Али, њихова спољна политика фактички је монополисана од стране институција министарства одбране, Пентагона и економских групација које улазе у његов орбит. То је последица околности што војна власт добија знатно већа буџетска средства него цивилна и што војни врх може да се организује – управо захваљујући особеностима америчког либерализма – као засебна интересна група. Тако, по Бошу, Сједињене Америчке Државе представљају политички систем са две владе: са цивилном владом за унутрашњу политику и војном владом за спољну политику. „Средства пентагонизма“, пише Бош у својој краткој, но мислима богатој расправи, „изузетно наликују средствима империјализма;...“Традиционална спољна политика нема више никакво егзистенцијално оправдање. Шефови старе међународне политике, председник и државни секретар, данас имају још само ограничену функцију, која се своди на одобравање планова пентагонизма. А пентагонизам има план: стално одржавати у било ком делу света ратно стање, са циљем да се садашња војна сила подупире и по могућству увећава; речју – да се посредством перманентног рата (!) обезбеђује војно тржиште (подвлачење је моје)“ (Петровић, 1996: 470).

незапамћени јаз између богатих и сиромашних, а нехумани лик постојеће људске цивилизације разоткрива број оних који умиру од глади, као и број људи који живе у беди.⁹

Особито је важно имати у виду да процес тзв. глобализације вероватно представља најсавршеније умеће империјалистичког владања у повести света. Поучена лошим искуством са жигосаним идеологијама 20. века (фашизам и комунизам), елита крупног финансијског капитала сопствену технику владања засновала је на обесмишљавању, а не на порицању основних политичких и правних добара западноевропске цивилизације. Имајући то у виду, елита крупног финансијског капитала формално не тежи поништавању државног суверенитета; баш напротив, јавна дипломатија тајних властодржаца била би потпуно неделотворна без прокламације људских права, демократског политичког система и владавине права. Техника владања која је у питању несумњиво иде за тим да разори правну државу и демократију и да их стави под потпуну контролу елите крупног финансијског капитала,¹⁰ али умеће владања и јесте у томе да, снагом новца обликована „љуштура“ правне државе и демократског политичког система, елити крупног финансијског капитала послужи као идеалан „легитимацијски плашт“. У следству тога, за технику владања у питању веома је важно да појединцу, у светлу његових формално признатих слобода, створи привид о постојању суверености грађанина, бирача и потрошача, с тим што патронажом над државом и демократским политичким системом

9 Продубљивање јаза између богатих и сиромашних изазвало је узнемирујуће гласове упозорења да је на делу стварање „дуалистичког друштва“ на кугли земаљској – друштва „златне милијарде“ и масе која је експлоатисана (види, на пример, Костић, 2011: 271).

10 „Када дифузија државне власти пређе извесне границе, када неформалне власти себи потпуно потчине формалне, када „директне“ власти постану пуко средство „индиректних“, онда правна држава постаје изопачена. Још је Аристотел нормалним типовима државних уређења супротстављао њихове изопачене облике: монархији тиранију, аристократији олигархију, политеји, као ограниченој демократији, охлократију као масовну демократију... Изопачену правну државу називамо политкратијом (подвучено у изворнику). Чим странке узму главну реч у држави, политкратија је ту. ...Зато је идеалан тип политкратије двостраначки систем, у коме се две странке близнакиње смењују на власти, будно пазећи да се не појави нека трећа странка која би угрожавала њихов политички картел. Неопходан чинилац обезбеђења тог картела је политичка полиција, која с тога некада добива пресудну улогу у режиму. Може се, с тим у вези, говорити о политкратском четвороуглу (подвучено у изворнику), чија два угла заузимају укартелисане странке, један јавни и тајни, често и страни, финансијери, и један политичка полиција. Форме правне државе остају и даље, нарочито подела власти, али само као „гола форма“, јер су у довршеној политкратији парламентарни демократски избори трик с трима картама које држе финансијски и полицијски босови (Петровић, Прица, 2014: 30; 74.).

елита крупног финансијског капитала настоји да успостави систем у коме су признате слободе појединца без имало колективне моћи, што доводи до потпуне подређености радника послодавцу, потрошача произвођачу, бирача политичким странкама, те аутономије (приватности) појединца државном интервенционизму. На концу, звучи парадоксално да елите неразвијених и сиромашних земаља за будућност својих земаља узимају пут тржишног (нео)либералног капитализма, што је бесповратан пут у пропаст. Али, то што већ на око представља угаснуће елементарне економске логике, заправо је део технике владања која је у питању и белодано доказује тезу о локалној олигархији као делу дотичне структуре глобализоване економске и политичке моћи.

При свему томе, огледало збиљске утемељености поставке о одрживом развоју човечанства налази се под окриљем глобалне међународне економије, следствено чему реални карактер одрживог развоја у свему одговара могућности у којој се реално може одржати „фиктивни капитал“, који данас запоседа језгро светске економије. Врело „фиктивног капитала“ – капитал који није заснован у реалној продукцији или штедњи – била је немогућност глобалног неолибералног капитализма да остварује профит у реалној привреди, што је довело до преусмеравања економских токова према финансијском сектору, у којем је замишљено стварање виртуелног раста путем махинација од стране банкарских гиганата и хец фондова (Марковић, 2013: 21).

Заправо, стварање међународног економског система са „фиктивним капиталом“ неодвојиво је од англоамеричке доминације, утолико што је из немогућности остваривања профита у реалној привреди произлазила извесност да Сједињене Америчке Државе неће успети да остваре геополитичку доминацију. Уопште узев, „фиктивни капитал“ настаје (седамдесетих година 20. века, а његов акутни облик после распада „совјетског блока“) штампањем новца и хартија од вредности од стране Сједињених Америчких Држава и њиховим пласирањем на светска финансијска тржишта. Развијање дотичног система надаље је значило утемељивање финансијског (банкарског) система у којем су банке издавале кредите без контроле државних банака, из чега ће произаћи и то да ће банке сопствене кредите претварати у хартије од вредности и тако их даље продавати. Надувани балон „фиктивног капитала“, омогућиће Сједињеним Америчким Државама да купују робу других народа и увоз плаћају доларима које централна банка Сједињених Америчких Држава, Федералне резерве, штампа по својој вољи. Последица је тога да је средином деведесетих година тек свака шеста зелена новчаница која је била у оптицају била покривена реалном производњом или штедњом, при

чему је вредност „фиктивног капитала“ 2008. године достигла невероватан износ од укупно 863 билиона долара (Елзесер, 2009: 33; 35). Поврх тога, кредитирање држава у невољи од стране банака под контролом Сједињених Америчких Држава, током седамдесетих и осамдесетих година прошлога века, без сваке сумње било је део технологије рушења „совјетског блока“ и у следству тога корак у правцу успостављања униполарног поретка.

За мисаони ток наше расправе овде се уочава околност од фундаменталног значаја, а наиме да се циркулација „фиктивног капитала“ на светским тржиштима остварује војном силом и на корист индустрије војне. Следствено томе, у основи дотичног „фиктивног капитала“ лежи економски императив рата: „Оно што изгледа као лудост, има прихватљиву основу: долар више није покривен само златом, већ и војном снагом. Сједињене Америчке Државе дају више за своје наоружање од следећих 17 држава (укључујући Русију и Кину) заједно. Због тога влада САД, за разлику од владе сваке друге дужничке државе, може да обећа својим кредиторима да ће сваког у свако доба и на сваком месту војном силом присилити да се, по себи безвредни папири номинирани у доларе, замене робом. Што дубље САД тону у дугове и што очигледнија постаје превара с хартијама од вредности, то очајније покушавају да своје економске промашаје надокнаде војним успесима. И обрнуто, ратове би без „фиктивног капитала“ финансијске индустрије било тешко финансирати. Другим речима: помоћу војне силе САД и њени услужни коалициони партнери спроводе захтеве о праву на посед, са сумом од 863 билиона долара у виду „фиктивног капитала“, којој су дали значај реалне вредности. Овим „конфети“ новцем финансира се велики део америчких ратних амбиција. Како криза напредује, тако се овај чаробни круг све брже окреће“ (Елзесер, 2009: 40–43).

Имајући све ово у виду, белодано је да горући проблеми човечанства на прелазу из другог у трећи миленијум производе из „пентагонизма“, с једне, и доминације крупног финансијског капитала, с друге стране, имајући у виду њихову жеђ за експлоатацијом природних ресурса и поробљавањем човечанства. Само, ваљало би имати у виду да геополитички поредак од униполарног може да задобије мултиполарни карактер, а да се тиме нимало не окрњи моћ крупног финансијског капитала, што само по себи говори да одрживи развој није могућ док се не успостави збиљско преимућство државе над мултинационалним корпорацијама.

Због свега изложеног, у правцу већ раније истакнутог става о неопходности моралног и духовног преображаја човека 21. века – као услови за опстанак човечанства, не треба никако заборавити да су покољи у великим ратовима 20. века, поред осталог, били подстакнути тежњом за освајањем нових

тржишта и природних ресурса. Одавде се сасвим основано може говорити о економском покретачу фашизма, као главном, и национализму, као покренутом покретачу фашизма, што врело фашизма од националног враћа ка економском разлогу. Елзесер је, с тим у вези, сасвим у праву, када каже: „Антифашизам је дефинисан као главна осовина левичарске политике, и то не из неких разлога из прошлости, већ и зато што се приликом заоштравања капиталистичке кризе јавио страх од повратка фашизма. Ова мисао апсолутно је тачна, проблем је само што су по правилу левичари погрешно дефинисали појам фашизма. Он се погрешно схвата као у корену идеолошка појава, као разбуктали национализам са антисемитизмом као главним моментом. Тако се феноменолошки долази до немачког нацизма, али да би се прича о сингуларитету једном озбиљно схватила, у овом облику неће се вратити. Јер, национализам је за капитал постао дисфункционалан у свету у којем профит може да реализује само онај национални капитал који се подреди глобалној команди америчког империјализма. Немачка привреда, кад се ради о извозу, зависи од доларског простора, а вредност америчког долара који више није ни покривен реалном продукцијом зависи од способности америчке војске да контролише светско тржиште (пре свега изворе енергије). ...Због тога је умесније да се фашизам не дефинише као примарно феноменолошки, већ као економски, дакле да се врати ознаци коју је Коминтерна увела на свом 7. Светском конгресу 1935. године под вођством Георгија Димитрова – као „диктатура углавном реакционарних, шовинистичких и империјалистичких елемената финансијског капитала“. Ови елементи су пре 75 година били највише заступљени у Немачкој, а данас се срећу у САД; у оба случаја дотични капитал на слободном светском тржишту више није био конкурентан и морало је да дође до бежања ка напред, ка војном овладавању светским тржиштем“ (Елзесер, 2009: 49–51). Изложеном се нема шта одузети, зато на крају само додајмо да одистинска институционализација одрживог развоја није могућа без развлашћивања елите крупног финансијског капитала.

4. Уместо закључка

Јако је знаковито да постанак и уобличавање идеје одрживог развоја на међународном плану временски потпуно кореспондира са настанком и развојем процеса тзв. глобализације. У тој чињеници – мада је наизглед нелогично – ми видимо одговор на питање зашто институционализација идеје одрживог развоја на међународном плану није допринела усмеравању глобализације ка основним људским вредностима. Да су водеће државе почетком 70-их година 20. века доиста имале свест о потреби обуздавања економије екологијом, одрживи развој би на почетку 21. века засигурно

досегао збиљски правни карактер, са чврстом и јасном рефлексијом на економска и социјална кретања човечанства. Околност да државе нису, никако не значи да су покретачи институционализације одрживог развоја били научни посленици и јавно мњење, јер је њихова улога на међународном плану и касније изгледала као „грудвање са мећавом“. То што еколошки проблеми почетком 70-их година 20. века наједном добивају велики међународни публицитет, као и то што доцније није остварена правна институционализација идеје одрживог развоја, дају нам право да се запитамо да ли је, као и у случају глобализације, одистински покретач и контролор идеје одрживог развоја била елита крупног финансијског капитала.

Јер то што наоко изгледа нелогично, у ствари може да изражава блиставо умеће владања тајних властодржаца. Као што су демократија, људска права и заштита „слободног света“ Сједињеним Америчким Државама послужили као параван за утемељивање властитог империјализма, тако се иза завесе међународне институционализације одрживог развоја припремало преношење економске и политичке моћи са држава на мултинационалне корпорације, а уједно се еколошким проблемима оправдавала потреба преношења суверенитета са држава на глобалне међународне институције. Уосталом, зар поимање о техници владања у овом случају не потврђује чињеница да се и данас о одрживом развоју највећма говори као о проблему међугенерациске солидарности, чиме се очевидно одвлачи пажња на погрешну страну. Утемељитељи глобализацијског неолибералног капитализма не поричу потребу одрживог развоја, као што уосталом не оспоравају ни демократију нити правну државу. Али, техника владања елите крупног капитала није утолико у порицању основних вредности западноевропске цивилизације, колико је у њиховом обесмишљавању. Изуми дотичне технике обесмишљавања данас јесу одрживи развој без правога значења, људска права без збиљске слободе, страначка представничка демократија без демократског друштва и владавина закона без владавине права.

Имајући све ово у виду, ми не мислимо да је одрживи развој исто што и равнотежа глобалне моћи великих сила на геополитичкој позорници. Конституисање мултиполарног света и реформа међународног права у том погледу представљају важан, али не и довољан услов за целовиту институционализацију одрживог развоја. Заправо, да би одрживи развој збиља задобио својство основне вредносне поставке човечанства, а уједно и за опстанак човечанства у 21. веку, неопходно је развлашћивање елите крупног финансијског капитала и напуштање материјалистичко-потрошачке философије савременог човека, у правцу образовања система

са моралним и социјално праведним ликом. Штавише, развлашћивање крупног финансијског капитала је нужно и због враћања легитимитета владавини права и демократском политичком систему.

Литература

Бжежински, Збигњев (1999), Велика шаховска табла, Подгорица, ЦИД
Бребан, Ги (2002), *Административно право Француске*, Подгорица, ЦИД
Буквић, Рајко (2012), *Вашингтонски консензус и деиндустријализација источне и југоисточне Европе*, Нова српска политичка мисао, бр. 1–2, стр. 7–28

Велимировић, Николај (2001), *Земља Недођија*, Пирот, Pi Press

Вукадин, Емилија (2011), *Економска политика у условима глобализације*, Зборник радова: Развој правног система Србије и хармонизација са правом Европске уније, Београд, стр. 42–57

Вучић, Михајло (2013), *Начело одрживог развоја као основна норма савременог међународноправног поретка*, Зборник радова: Basic Concepts of Public International Law, Београд, стр. 359–372

Деспотовић, Љубиша, Ђурић, Живојин (2014), *Геополитика сиромаштва – економски идентитет националне државе у процесима њене деиндустријализације и пауперизације*, Култура полиса, бр. 23, стр. 1–14

Дудаш, Атила (2013), *Начела политике заштите животне средине у праву Европске уније*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 3, стр. 377–390

Елзесер, Јирген (2009), *Национална држава и феномен глобализације*, Београд, Јасен

Костић, Александар (2011), *Управљање глобализацијом и национални идентитети (правни и политичко-социолошки аспекти)*, докторска дисертација, Правни факултет у Нишу

Красев, Иван (2013), *С вером у неповерење – Може ли демократија да опстане када не верујемо својим лидерима*, Београд, СЛЮ

Лилић, Стеван, у сарадњи са Мирјаном Дреновак (2010), *Еколошко право*, Правни факултет Универзитета у Београду

Марковић, Саша (2013), *Манифест против империје*, Сремски Карловци-Нови Сад, Издавачка књижевница Зорана Стојановића

Милановић, Бранко (2012), *Богаташи и сиромаси*, Београд, Службени гласник

Мировић, Дејан (2008), *Аргументи против Европске уније*, Београд, Српски сабор Двери

Николић, Душан (2012), *Правна заштита животне средине и одрживи развој: цивилизација на погрешном путу*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, бр. 12, стр. 781–789

Обрадовић, Марија (2012), *Циљеви приватизације: економски раст или профит?*, Нова српска политичка мисао, бр. 1–2, стр. 65–92

Палачковић, Душица (1998), „*Одрживи развој*“ – *Савремена правна регулатива и значење*, Србија и европско право, књига 3, Крагујевац, стр. 264–277

Петровић, Милан (1996), *Појам тоталитаризма (тоталитаризам као перманентно опсадно стање и као перманентна револуција одозго)*, Архив за правне и друштвене науке, бр. 1–3, стр. 463–471

Петровић, Милан, у сарадњи са Милошем Прицом (2013), *Увод у велике правне и управне системе*, Ниш, Свен

Петровић, Милан, у сарадњи са Милошем Прицом (2014), *Посебно управно право с међународним управним правом*, Ниш, Свен

Печујлић, Мирослав (2001), *Лавиринти политичке глобализације*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1–4, стр. 413–436

Прица, Милош (2014), *О појму и правном карактеру одрживог развоја: Да ли постоји еколошко право*“, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 67, стр. 291–318

Салма, Јозеф (1995), *Начела и систем еколошког права*, Правни живот, бр. 9, стр. 267–280

Салма, Јозеф (2011), *Смернице и уредбе Европске уније о животној средини*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2, стр. 29–44

Тврдишић, Данило (2010), *Глобализација безумља*, Београд, Српски сабор Двери

Тубић, Бојан (2013), *Начело одрживог развоја у међународним правним актима и пракси међународног суда*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 3, стр. 391–411

Miloš Prica, LL.M.

Teaching Assistant,

Faculty of Law, University of Niš

On the Objectives and the Factual Basis of Sustainable Development in the early 21st Century

Summary

It is highly indicative that the genesis and development of the principle of sustainable development on the international scale fully corresponds (time-wise) with the genesis and development of the so-called globalization process. As illogical as it may sound, this fact may provide an answer to the question why the institutionalization of the idea of sustainable development at the international level has not contributed to guiding the globalization process towards the basic human values. Had the leading states in the early 1970s been really aware of the need to control the global economy via ecology, the legal nature of sustainable development at the beginning of the 21st century would have its definite and clear reflection on the economic and social developments of humankind. The fact that the states had no such awareness certainly does not entail that the institutionalization of sustainable development was initiated by scholars and the general public, primarily because their role on the international scene has always been perceived as “having a snowball fight with a blizzard”. Considering the fact that environmental issues were suddenly given a huge international publicity in the early 1970s, as well as the fact that the idea of sustainable development was not legally institutionalized at a later stage, we are fully entitled to explore the following issue: whether the idea of sustainable development (just like the idea of globalization) was actually initiated and controlled by the corporate elite in possession of huge financial capital.

For, what appears to be illogical may actually be an expression of the brilliant art of ruling demonstrated by the covert power-holders. Just as democracy, human rights and protection of the “free world” have been employed by the United States as a screen for establishing their own imperialisms, the transfer of economic and political power from the state level to the domain of multinational corporations has ensued behind the shroud of international institutionalization of sustainable development; concurrently, environmental issues have been put into the service of justifying the need to transfer the sovereignty from the state to global international institutions. After all, such an understanding of this ruling method is indeed confirmed by the fact that the issue of sustainable development is nowadays largely regarded as a problem of intergenerational solidarity, which

is an obvious distraction that leads us off track. The founders of the global neo-liberal capitalism do not dispute the need for sustainable development, just as they do not dispute either democracy or the rule of law. Yet, the ruling method employed by the corporate capital elite is not so much exemplified in the denial of the fundamental values of the Western civilization as it is embodied in making these values inconsequential. The latest developments underlying this method today are the sustainable development without a substantial meaning, human rights without actual freedom, the system of representative democracy without a democratic society, and the rule of regulations without the rule of law.

Bearing all this in mind, sustainable development may not be equated with the balance of global power of the leading forces on the geo-political scene. The creation of a multi-polar world and the international law reform are important but insufficient conditions for a comprehensive institutionalization of sustainable development. Actually, in order to ensure the capacity of sustainable development as a value-based cornerstone for the survival and development of mankind in the 21st century, it is necessary to disempower the corporate capital elite, encourage the modern man to abandon the materialistic consumption-oriented viewpoint, and move towards creating a system based on ethics and social justice. Moreover, the disempowerment of the corporate capital elite is a necessary precondition for restoring the legitimacy of the rule of law and democracy.

Key words: sustainable development, humankind, environmental law, environmental policy, legal principles, ideology, a branch of law, corporate capital elite, art of ruling, social justice.

ГРАЂАНСКОПРАВНА СЕСИЈА
